

U ZEMLJI DOBRO ODJEVENIH LAŽI SVE JE GOLA ISTINA

Ima jedna kategorija ljudi koja me načelno gnjavi više od cendravaca, kritičara, apokaliptičara, tipova koji svaki čas udare u kuknjavu, pesimista, gnjavatora, sve u svemu – toksičnih ljudi. To nisu pušači, ako je to prvo na što ste pomislili. To su fini ljudi. Fini ljudi su svuda oko nas, oni su pobjednička vrsta, na njima se drži ovaj svijet. Fini ljudi su žene koje sahranjuju po nekoliko muževa, i muževi koji sahranjuju po nekoliko žena. Fini ljudi su načelni optimisti.

Božić 2008. provela sam u Zagrebu. Sve je bilo kako treba biti: božićna jelka, pod jelkom pokloni, za Badnjak bakalar, za Božić purica s mlincima. Dječaci plegli na pod, mali anđeli utonuli u igru. Monopoli-kolopoli, pojma nemam, ali vidim da izvlače kartice, čitaju pitanja s poleđine kartica i zbrajaju bodove. I dok grickam domaću orehnjaču i pijem kavu s domaćicom, do moga uha dopire...

– Kako se zove povrće zbog kojega jedna princeza nije mogla spavati? – pita jedan držeći karticu u ruci.

Koje dražesno pitanje, mislim.

– Grašak? – odgovara malo nesigurno drugi.

Sada pitanje s poleđine čita prvi.

– Kako se zove mjesto gdje se rodio prvi hrvatski predsjednik Franjo Tuđman?¹

– Veliko Trgovišće! – ispaljuje pobjedonosno drugi.

Sada je red na prvome da postavi pitanje.

– Kako se zove režiser genijalnog filmskog ostvarenja "Duga mračna noć"?

KARAOKE KULTURA

DUBRAVKA UGREŠIĆ

¹ Franjo Tuđman, osnivač HDZ-a i prvi hrvatski predsjednik. Vladao od 1990. do 1999.

– Antun Vrdoljak!²

– Šta je ovo? – pitam svoje domaćine.

– Koje ovo?! – odgovara naoštreno moj domaćin. Domaćica samo sliježe ramenima.

– Pa to što igraju?

– Monopoli, valjda, pojma nemam.

– To je HDZ-ovska igra!³ – kažem.

Moj domaćin demonstrativno izlazi na balkon da popuši cigaretu.

– Zamolio bih te da se ostaviš sličnih komentara pred djecom – kaže.

– Pa igra je evidentno HDZ-ovska!

– Paranoična si.

– Za ovih osamnaest godina HDZ se infiltrirao u medije, škole, bolnice, sudove, čitanke, u staračke domove i dječje vrtiće. Pa čak i u dječje igre!

– Pa zašto ne bi! Živimo u demokraciji, zar ne? – odgovara.

– Nisam vidjela igru s partizanima, Titom, ili nečim sličnim! Igra je HDZ-ovska, jer je u državi sve HDZ-ovsko.

6 – Samo mi nemoj indoktrinirati djecu – kaže moj domaćin i napušta balkon. Ogrnuta dekom ostajem i buljim u susjedne kuće. Ja indoktriniram djecu?! Njegov sin ide na vjeronauk. Roditelji me uvjeravaju da je to dječakov izbor, ali nema nikoga iz njegova razreda tko ne ide. Idu svi. Dječak često i subotnja dopodneva provodi u crkvi, jer tamo su svi dečki iz njegova razreda. Igraju ping-pong. Dječak uči iz udžbenika koje odobrava ministarstvo kulture. Ministarstvo kulture je HDZ-ovsko, zato su i udžbenici, osobito oni iz hrvatske povijesti i hrvatskog jezika, indoktrinirani. Moj domaćin je, kao i drugi zaposleni u firmi, neopozivom odlukom vlasnika firme dobio za Božić samo pola plaće. A tu je dvoje djece i žena pred otkazom.

Frazu – Živimo u demokraciji, zar ne? – čula sam u Hrvatskoj nebrojeno puta, s tim što je fraza s vremenom izgubila svoj deklamatorsko-obrambeni

2 Hrvatski glumac (glumio u popularnim partizanskim filmovima), visoki HDZ-ovski politički funkcionar i režiser *Duge mračne noći*, filma s jakim antikomunističkim, antijugoslavenskim i antititoističkim nabojem.

3 HDZ, Hrvatska demokratska zajednica, vladajuća hrvatska stranka. Nakon Franje Tuđmana, njezin predsjednik je sadašnji hrvatski premijer Ivo Sanader.

ili pak bodro-ironičan ton. Fraza sada po tonu podsjeća na krležijanski stih, na onu poznatu himnu hrvatskom fatalizmu: *Nigdar ni tak bilo da ni nekak bilo, pak ni vezda ne bu, da nam nekak ne bu*. Jedini hrvatski opozicijski tjednik nedavno je ugašen. Sada su usta svima definitivno zapušena i nikome više ne pada na pamet da bi išta trebalo reći. Uostalom, čak i da hoće, nema se gdje: svi su mediji u dobrovoljnom promiskuitetu s vlašću. Novinari i književnici postali su nenadmašni mađioničari kompromiserstva. Tako jedan hrvatski književnik objavljuje u jednim novinama ekstatičan intervju s hrvatskim premijerom (ekstazu potvrđuju i zajedničke fotografije), dok u drugim novinama bilda *self-image* mučenika razapetog na križu lokalne ksenofobije. Što nije ništa zabrinjavajuće, jer i hrvatski predsjednik, na primjer – koji u posljednje vrijeme radi na laštenju svog antifašističkog imagea – udijelio je božićni predsjednički orden nekom lokalnom profašistu. U zemlji laži sve je istina.

Fini ljudi u Hrvatskoj ne bave se kritikom režima. To je ostavljeno budalama i “toksičarima”. I jednih i drugih, na sreću, ima malo. Fini ljudi bore se za prava životinja, za čisti zrak i zdravu hranu, protiv pokušaja komercijalizacije starih gradskih jezgri, na primjer, za mnoge korisne stvari. Fini ljudi usvajaju pse iz psećih sirotišta. Fini ljudi ne usvajaju djecu bez roditelja, niti starce bez djece. Psi su jeftiniji. Fini ljudi izlaze na ulice i demonstiraju za prava voća i povrća ozračenih pesticidima. Fini ljudi su, zapravo, jedini ljudi koji javno protestiraju. Fini ljudi ne bore se za prava radnika, jer radnici su tu da slušaju ili da budu otpušteni. Fini ljudi ne bore se za prava penzionera, jer penzioneri su tu da umru od gladi. Fini ljudi ne bore se za one koji ostaju bez posla, ili za zaposlene, ali gladne, za stare, za bolesne – svu tu borbu ostavljaju državi. A država nema vremena. Država je dva stigne da brine sama o sebi.

Fini Hrvati borili su se kao lavovi pred Božić 2008. za ugrožena prava gospođe Celzijus. Tko je gospođa Celzijus? Gospođa Celzijus je jedna od stotinjak zvjezdica koje svjetlucaju na hrvatskom medijskom nebu, žena nekog nogometaša i porno zvijezda koja pjeva. Zvijezde takve sorte napučile su hrvatsko medijsko nebo, svaku sekundu rodi se po jedna nova. Gđa Celzijus napisala je pornografsko-autobiografsku knjigu pod naslovom *Gola istina*. Opet ništa neobično. Hrvatski političari, generali, vojnici, sportaši pišu memoare, a zvjezdice pišu knjige o tome kako su spavale s hrvatskim političarima, generalima, vojnicima i sportašima. Svaka zvjezdica napiše knjigu, a neke i dvije. Knjiga gđe Celzijus bila je učas rasprodata. Gđa Celzijus je

trebala dobiti hrvatsku književnu nagradu "Kiklop", koja se dijeli za književno sve i svašta, a između ostaloga i za najprodavaniju knjigu godine. Žiri je, međutim, u posljednji čas odlučio da nagradu ne dodjeljuje. I digla se neviđena medijska dreka. Čast gđe Celzijus branili su mnogi fini ljudi, ljudi iz Hrvatskog helsinškog odbora, slobodni intelektualci, NGO-i koji se bave ženskim pravima, zaštitnici prava na slobodnu riječ i demokraciju. Neki su odmah iskoristili šansu da napadnu Jamesa Joycea i Thomasa Pynchona, kao pretenciozne pisce koje ionako nitko ne čita. Gđa Celzijus najavila je tužbu protiv zločestih članova žirija, usput promovirala svoj novi video spot, slikala se za novine polugola, ogrnuta krznenom bundom, i u pozi napetog čitanja vlastite *Gole istine*. Članovi žirija proglašeni su nepoštenima, nemoralnima i licemjernima, jer "nisu proveli jedno od temeljnih načela demokratskog društva – pravo na jednakost". U žestokom članku pod naslovom *I nagrade ukidaju, zar ne?* gola gđa Celzijus proglašena je "heroinom svih obespravljenih Hrvata".

8

U zemlji dobro odjevenih laži sve je gola istina. Naslov teksta *I nagrade ukidaju, zar ne?* zaziva u pamćenje stari film Sidneya Pollacka *I konje ubijaju, zar ne?* (*They Shoot Horses, Don't They?*). Pollackov film razvija priču iz vremena američke depresije, o ponižavajućem plesnom maratonu, gdje se dvoje junaka iscrpljuju plešući satima da bi odnijeli prvu nagradu i zaradili nešto novca za kruh. Istina je da Hrvati, kao i mnogi drugi, proživljavaju vrijeme političke i ekonomske depresije. Istina je da zvjezdica Celzijus egzorcira svoju голу istinu po hrvatskim medijima do iscrpljenja i da joj je nagrada izmakla. Istina je da je i narod go, i da neće nikada dobiti nikakvu nadoknadu. Istina je da mediji žive od zvjezdice Celzijus, jer da nema nje, ne bi znali o čemu da pišu. Istina je da gola istina porno-zvjezdice Celzijus, poput Potemkinova sela, prekriva duboku i tešku društvenu laž. Istina je da je gđa Celzijus "heroina svih obespravljenih Hrvata".

I dok završavam ovaj tekst, stiže e-mail. Neki fini ljudi traže od mene da potpišem peticiju. Peticije redovito bacam u koš. Ovu promptno potpisujem. Životinje se, saznajem iz teksta peticije, odvoze na klanje u neprihvatljivim uvjetima. To se najviše odnosi na trajanje transporta. Trenutni EU zakon dopušta prijevoz životinja u trajanju od nekoliko dana. *Tražimo hitnu promjenu zakona!* – stoji u peticiji. *Životinje predviđene za klanje ne smiju se transportirati duže od osam sati!*

Peticiju potpisujem kao životinja. Jer samo kao životinja mogu računati na humaniji tretman. Ne samo u smrti, nego i u životu.

KARAOKE KULTURA

Karaoke (na japanskome: prazan orkestar) oblik su zabave za milijune ljudi koji bi htjeli biti Madonna ili Sinatra. Karaoke uređaj smislio je početkom sedamdesetih godina japanski muzičar Daisuke Inoue. Inoue svoj izum nikada nije patentirao, ostavivši tako drugima da pokupe novac što iz njegova izuma konstantno curi. Inoueu je, navodno, dobio alternativnu Nobelovu nagradu za mir koju dodjeljuje neki američki humoristički časopis, jer je "smislio posve novi način da ljudi nauče tolerirati jedni druge".

Kritičari kulture su ljudi koji u modi tetoviranja, na primjer, vide više od mode tetoviranja. I sama spadam u tu sumnjivu branšu: spremna sam da u karaokama vidim više od netalemtiranog tuljenja nekog anonimusa na *I will survive* melodijsku temu. Karaoke podržavaju demokratsku ideju da svatko može ako hoće, kao i to da svatko hoće kad već može. Sam izumitelj Daisuke Inoue skroman je čovjek koji svoj doprinos vidi u tome što je Japance - ljude škrte u iskazivanju osjećaja - uspio promijeniti na bolje. Sada, kada su se dočepali mikrofona, Japance više ništa ne može zaustaviti.

Karaoke su zapravo idejni derivat starinskih vašarskih panoa za fotografiranje. Tamo gdje je rupa na panou anonimus proturuje svoju glavu i jeftino kupuje zadovoljstvo fotografskog snimka u društvu s poznatom ličnošću, u kostimu neke povijesne persone, ili u nekom poznatom settingu. S jedne posjete Universal Studios u Los Angelesu imam fotografiju gdje Clark Gable nosi u naručju moje krhko tijelo. Istina tijelo pripada Vivien Leigh, ali je glava nedvojbeno moja. Fotografija sa scenom iz filma *Prohujalo s vihorom* napravljena je prije tridesetak godina, a slatka uspomena koštala me jedva jedan američki dolar.

U čemu se sastoji privlačnost karaoka, zabave koja je bila zapalila Japan (i još se tamo dobro drži, kažu), i koja se u nekom trenutku bila proširila svijetom? Pretpostavljam da se privlačnost sastoji prije svega u jednostavnosti i gluposti zabave, a onda i u dvostrukosti položaja participanta u zabavi: pjevajući nečiju poznatu pjesmu amater iskazuje poštovanje prema originalu (Sinatri ili Madonni), ali istodobno ruši muzički autoritet, jer ga svojom amaterskom izvedbom čini smiješnim. Ova krađa zvjezdane aure, ili rušenje hijerarhije, ostaje u sferi nevine zabave. Izvođač je anonim.

Naravno, možemo zamisliti razne druge oblike karaoke zabave. Neko tko je veoma bogat mogao bi se dosjetiti i unajmiti, na primjer, baletni ansambl Boljšog teatra, naručiti izvedbu *Labuđeg jezera*, i u glavne plesne dionice ubaciti svoju ženu, ljubavnicu ili samoga sebe. Varijanata ima mnogo. U svemu je, čini se, ključna stavka - anonimnost. Zašto? Zato što bi naša gesta - kada bismo se potpisali punim imenom i prezimenom - imala posve drukčiju funkciju. Naše tuljenje pjesme *Mamma Mia*, na primjer, ne bi se u tom slučaju shvatilo kao pokorno imitiranje modela, nego kao subverzija, *homage*, parodija i slično. Autorska gesta, za razliku od anonimne, sadrži drugačiju poruku, poput one koju je odaslao u svijet Marcel Duchamp nacrtavši *Mona Lisi* brkove i bradu, ili pak Andy Warhol štancajući plakatske portrete poznatih ličnosti. Mnoga djela moderne umjetnosti - koja se bave citatima ili prenamjenom funkcije nekog tradicionalnog umjetničkog predloška - mogla bi se zvati "karaoke-umjetnošću" da nije jasnog autorskog potpisa. Jer karaoke su zabava koja pripada onima koji ne ostavljaju potpis.

10

Ne posve. Postoje i obrnuti primjeri, gdje se slavni zabavljaju karakama. Film *Romance&Cigarettes* (2005) neka je vrsta karaoke-filma, mjuzikla, u kojemu se izvrsni glumci poput Jamesa Gandolfinija, Susan Sarandon, Kate Winslet i Stevea Buscemija nažalost netaleantirano zabavljaju creći energiju iz snažnog glasa jednog Toma Jonesa i njegovih hitova. *Mamma Mia!* (2008) filmski je mjuzikl i globalni hit, u kojemu se odlični glumci (poput Julie Watters, Meryl Streep, Colina Firtha i drugih) zabavljaju pjevajući hitove nekada slavne švedske pop-grupe ABBA. Oba se filma, baš kao i karaoke-zabava, drže isključivo na gledaočevu prepoznavanju autentičnih hitova (grupe ABBA, Toma Jonesa i drugih), na energiji evergreena, a ne na novoj (i lošoj) imitaciji.

Kada nevina zabava anonimnih prerasta u kulturu? Mogu li se ova dva filmska primjera smatrati karaoke kulturom ili naprosto kulturom slavnih (*celebrity culture*) u kojoj je zvijezdama ne samo sve dopušteno - od lošeg kreveljenja u filmskom mjuziklu do pisanja loših knjiga - nego ih se na to, zbog jakog komercijalnog efekta, i tjera? Ne zaboravimo, karaoke je zabava anonimnih ljudi koji zaštićeni maskom anonimnosti ostvaruju svoje potajne čežnje unutar zadanih kodova (tehnoloških, žanrovskih, i drugih). Karaoke-ljudi su sve drugo do revolucionari, kreatori novoga ili ljudi koji će promijeniti svijet. Pa ipak, oni ga, čini se, mijenjaju.

U *Guardianovu* članku "Second Life affair leads to real life divorce" (13. novembra 2008) opisuje se slučaj engleskog bračnog para Amy Taylor i Davida Pollarda koji su se sreli na internetskoj brbljaonici (*chatroom*), zaljubili se i vjenčali. Oboje su u Drugom životu (*Second Life*), internetskoj kompjuterskoj igri, imali svoje avatare. Ti avatari bili su ljubavni partneri. Onda je Taylor ulovila svoga muža koji je promatrao svoga avatara kako vodi ljubav s nekom prostitutkom. Ogorčena Taylor prekinula je vezu u virtualnom životu, ali su ona i David (u stvarnom životu) ostali u braku. Nakon nekog vremena Taylor je odlučila da provjeri Davidovu vjernost pa se u *Drugom životu* kamuflirala u detektivku i otkrila da su se Skye, njezin avatar, i Barmy, avatar njezinog muža Davida, ipak sretno vjenčali, kao i to da Barmy i nadalje vara Skye. Taylor je podnijela zahtjev za razvod braka u realnom životu. David je izjavio da je imao samo jednu online vezu, ali da među njima nije bilo čak ni cyber seksa, te da nije napravio ništa zbog čega bi se trebao osjećati krivim.

Temelj karaoke kulture je paradiranje anonimnog ega putem igara simulacije. Ljude kao da više zanima bijeg od sebe samih, nego spoznavanje njihovoga autentičnog *ja*. *Ja* je postalo dosadno. Mogućnost transformacije u nešto drugo ili nekoga drugog puno je zanimljivija od rovanja po jastvu. Kultura narcizma izmutirala je u karaoke kulturu.

Tržište za paradiranje ega, bilo da bježimo od ega ili ga potvrđujemo, otvoreno je. Svatko je dobrodošao i sve varijante su dobrodošle. Ego, koji je stoljećima tavorio u podzemlju, izlio se u jednom povjesnom trenutku na površinu i sada ga više ništa ne može zaustaviti. Metaforički rečeno, Andy Warhol, izumitelj karaoka u umjetnosti, umro je na vrijeme, jer bi danas s užasom morao gledati kako anonimna konzerva Campbell juhe ide prema njemu da ga posrče. A dobri čovjek Daisuke Inoue danas se bavi prodajom eco-friendly deterdženata i ego-friendly sredstava protiv žohara, tih koji se uvlače u karaoke naprave i grizu žice. Jer, kada bolje razmislimo, sve se drži na žicama. Bez zdravih žica nema ni zdrave kulture.